

SHAXS SIFATIDA RIVOJLANISHDA AYOLLAR VA ERKAKLARNING O'ZIGA XOSLIGI

Raximberdiyeva Mehriniso Xosilbek qizi

Ajiniyoz nomidagi NDPIning Pedagogika fakulteti

Psixologiya talim yo'nalishi 2-Z guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15814029>

Annotatsiya. Ushbu maqolada shaxs sifatida rivojlanishda ayollar va erkaklarning o'ziga xos psixologik, biologik hamda ijtimoiy farqlari tahlil qilinadi. Shuningdek, gender stereotiplari, ijtimoiy rol va shaxsiy rivojlanish jarayoniga ta'sir etuvchi omillar yoritilgan.

Maqolada ilmiy adabiyotlar asosida ayollar va erkaklar o'rtasidagi shaxsiy rivojlanishdagi farqlarning sabablari va ularning ijtimoiy hayotdagi ahamiyati tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: shaxsiyat, ayol, erkak, rivojlanish, gender, psixologik farqlar, ijtimoiy stereotiplar.

SPECIFICITY OF WOMEN AND MEN IN PERSONAL DEVELOPMENT

Annotation. This article analyzes the unique psychological, biological, and social characteristics of women and men in the process of personal development. It also examines gender stereotypes, social roles, and factors influencing personality formation. Based on scientific literature, the paper explores the causes of developmental differences between the sexes and their significance in social life.

Keywords: personality, woman, man, development, gender, psychological differences, social stereotypes.

ОСОБЕННОСТИ ЖЕНЩИН И МУЖЧИН В РАЗВИТИИ КАК ЛИЧНОСТЕЙ

Аннотация. В данной статье анализируются особенности психологического, биологического и социального характера мужчин и женщин в процессе их личностного развития. Также рассматриваются гендерные стереотипы, социальные роли и факторы, влияющие на формирование личности. На основе научной литературы выявлены причины различий в развитии и их значение в общественной жизни.

Ключевые слова: личность, женщина, мужчина, развитие, гендер, психологические различия, социальные стереотипы.

Inson shaxsining shakllanishi murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Bu jarayonga biologik, psixologik va ijtimoiy omillar kompleks ta'sir ko'rsatadi. Shaxs sifatida ayollar va erkaklarning rivojlanish yo'li, ularning individual xususiyatlari va ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'siri ko'plab ilmiy tadqiqotlarda o'rganilgan. Ushbu maqolada shaxs rivojlanishida genderga xos farqlar va ularni yuzaga keltiruvchi omillar ilmiy asosda tahlil qilinadi. Ayollar va erkaklar o'rtasidagi biologik farqlar, ayniqsa gormonal tizim va miya faoliyatidagi tafovutlar, ularning xulq-atvori va psixologik reaksiyalarida sezilarli darajada namoyon bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayollarda limbik tizim faoliyati kuchliroq bo'lib, bu ularda hissiyotlarga berilish va empatiya qobiliyatining yuqoriligini bildiradi [1]. Erkaklarda esa frontal korteksning faoliyati mantiqiy fikrlash, strategik rejalashtirish va muammo yechish ko'nikmalarini rivojlantiradi [2].

Testosteron, estrogen, oksitosin kabi gormonlarning darajasi jinslar o'rtasidagi psixologik farqlarning asosiy omillaridan biridir.

Masalan, oksitosin ayollarda ijtimoiy bog‘lanish va mehr-muhabbat hissining kuchayishiga olib keladi [3]. Psixologik tadqiqotlar ayollar va erkaklarning emotsional reaksiyalari hamda ijtimoiy muomaladagi farqlarini ko‘rsatadi. Ayollar hissiyotlarni aniqlash va ifodalashda faolroq bo‘lishadi. Ular ko‘proq hamdardlik, yumshoqlik va hamkorlikka moyil bo‘ladi [4]. Erkaklar esa emotsiyalarni nazorat qilishga intiladi, ularning shaxsiyatida mustaqillik, raqobat va riskka tayyorlik dominant bo‘ladi [5].

Jamiyatda erkaklar va ayollarga nisbatan mavjud bo‘lgan gender stereotiplari shaxsning rivojlanishiga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, “erkak kuchli bo‘lishi kerak”, “ayol itoatkor va muloyim bo‘lishi kerak” kabi ijtimoiy qarashlar ko‘pincha insonning ichki imkoniyatlarini to‘liq ochishga to‘sqinlik qiladi [6]. Ushbu stereotiplar ijtimoiy rollar taqsimotida, kasb tanlashda va hayotiy qarorlar qabul qilishda ham aks etadi. Gender stereotiplarining ijtimoiy ruhiy salomatlikka ta‘siri borasida olib borilgan tadqiqotlar, ayollar ko‘proq depressiyaga, erkaklar esa tashqi tajovuzga moyil bo‘lishlarini ko‘rsatadi [7]. So‘nggi yillarda gender tengligi g‘oyasi rivojlanayotgan jamiyatlarda faol ilgari surilmoqda. Bu, ayollar va erkaklar uchun teng imkoniyatlar yaratishda, ularning shaxsiy va professional o‘shini qo‘llab-quvvatlaydi.

UNESCO va BMT tomonidan olib borilgan global hisobotlarda gender tengligining ta‘lim, sog‘liqni saqlash va mehnat bozoridagi ahamiyati alohida ta‘kidlangan [8]. Ayollar ko‘proq ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashga ehtiyoj sezadi, bu esa ularning shaxsiy barqarorligini oshiradi. Erkaklar esa o‘z muvaffaqiyati orqali shaxsiy qadriyatlarini namoyon qiladi. Bu ikki yondashuvning farqliligi, turli xil rivojlanish yo‘llarini shakllantiradi. Shaxs sifatida insonning rivojlanish jarayoni turli omillar ta‘sirida kechadi. Biologik, psixologik va ijtimoiy omillar ayollar va erkaklarning rivojlanishida o‘ziga xos farqlarni yuzaga keltiradi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ayollar hissiy barqarorlik, empatiya va ijtimoiy aloqalarda yuqori ko‘rsatkichlarga ega bo‘lishadi, erkaklar esa mustaqillik, qaror qabul qilish va analitik fikrlashda ustunlik qilishi mumkin. Biologik nuqtai nazardan qaralganda, erkaklar va ayollarning miya tuzilmasi va gormon tizimi turlicha ishlaydi. Masalan, ayollarda estrogen va oksitosin gormonlari emotsional barqarorlikni va ijtimoiy yaqinlikni ta‘minlasa, erkaklarda testosteron kuch, xavf-xatarni qabul qilish va raqobatga tayyorlikni oshiradi. Bu jihatlar ularning shaxsiy xatti-harakatlariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Ijtimoiy omillar ham shaxs sifatida rivojlanishda muhim rol o‘ynaydi. Jamiyatda mavjud bo‘lgan gender stereotiplari va ijtimoiy rollar ayol va erkaklarga nisbatan turli xil talablarni qo‘yadi. Masalan, ayollar ko‘proq mehribon, g‘amxo‘r va itoatkor bo‘lishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, erkaklar kuchli, lider va mustaqil bo‘lishi kerak degan qarashlar mavjud. Ushbu stereotiplar shaxsiy tanlovlarga, kasb tanlashga va o‘z-o‘zini anglashga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Ayollar shaxsiy rivojlanishda ko‘pincha ichki kechinmalar, tuyg‘ular va oilaviy qadriyatlarga tayanadi. Ular ijtimoiy aloqalarda muvaffaqiyatli bo‘lib, ko‘p hollarda stressga nisbatan sabrli va chidamli bo‘lishadi. Erkaklar esa tashqi muhit bilan kurashish, raqobatga kirishish va ijtimoiy maqomga erishishga ko‘proq moyillik bildiradilar. So‘nggi yillarda gender tengligi g‘oyasi jamiyat hayotida keng tarqalmoqda va ayol ham, erkak ham o‘z salohiyatini to‘liq namoyon qilish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Bu esa shaxs sifatida har ikki jins vakillarining erkin, muvozanatli va barkamol rivojlanishiga sharoit yaratadi. Xulosa qilib aytganda, ayollar va erkaklarning shaxsiy rivojlanishidagi farqlar tabiat va jamiyat omillarining o‘zaro ta‘siri natijasidir.

Ushbu farqlarni to'g'ri anglash va hurmat qilish jamiyatda sog'lom muhitni yaratish va har bir insonning shaxsiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun muhimdir. Ayollar va erkaklarning shaxs sifatida rivojlanishidagi o'ziga xosliklar biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o'zaro murakkab ta'siri asosida shakllanadi. Ushbu farqlarni tushunish, hurmat qilish va ularga moslashish jamiyatda sog'lom munosabatlar va rivojlangan ijtimoiy muhitni yaratish uchun zarur. Genderga asoslangan rivojlanish yondashuvlari nafaqat psixologiyada, balki ta'lim, pedagogika, tibbiyot va menejment kabi sohalarda ham dolzarb ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Джонсон С. Биопсихология личности. — М., 2017.
2. Айзенк Г. Теория личности. — СПб., 2020.
3. Sapolsky R. "Behave: The Biology of Humans at Our Best and Worst". Penguin Press, 2017.
4. Brizendine L. "The Female Brain". Broadway Books, 2006.
5. Bem S.L. "Gender Schema Theory and Its Implications". Psychological Review, 1981.
6. Кон И.С. "Психология пола". — М.: ВЛАДОС, 2001.
7. American Psychological Association. "APA Guidelines for Psychological Practice with Boys and Men", 2018.
8. UNESCO Global Gender Report, 2022.